

‘God ontmoeten in mensenwoorden’

Gemeente van Christus,

‘De bijbel is het Woord van God’ - zo is het ons immers geleerd. Van kافت tot kافت geïnspireerd door de Heilige Geest. Daarom is alles wat er in de bijbel staat waar en kunnen wij door goed te studeren in de bijbel weten hoe het zit met God, de wereld, de zonde, de mens. Bijbelgetrouwe theologie doet recht aan die waarheid en moet daarom ook met verve worden verdedigd tegen vrijzinnigheid. En we danken God dat we trouw kunnen zijn aan Gods woord en niet zijn zoals die vrijzinnigen, die maar blijven roepen dat de bijbel een mensenboek is.

Intussen... intussen zijn velen van ons die ‘vrijzinnigen’ geworden. In 1926 werd ds. Geelkerken op de synode van Assen nog uit de kerk gezet omdat hij niet wilde geloven aan het letterlijke spreken van de slang in het paradijs, maar toen Harry Kuitert 40 jaar later in 1968 het boekje *Verstaat gij wat gij leest* dezelfde vragen stelde riep het vooral veel gesprek op. In de jaren '80 laaide dezelfde discussie nog eens op rond het rapport *God met ons*. Het geluid dat Kuitert liet horen was dit: ‘alle spreken over boven komt van beneden’. Al ons spreken over God is *menselijk* spreken. En dus is ook de inhoud van de bijbel menselijk. Het zijn mensenhanden die het schreven en niet, zoals men in de Islam gelooft van de koran, een boek dat uit de hemel kwam vallen.

En zo lijken twee onverzoenlijke kampen nog altijd in de kerk te zitten. De bijbel is een goddelijk boek, de bijbel is een menselijk boek. En de één verwijt de ander de leegloop van de kerk.

Intussen lijkt het debat nogal geluwd. Niet in het minst omdat velen de bijbel eigenlijk niet of nauwelijks meer lezen. Steeds vaker hoor ik het geluid (bij jongeren en ouderen!): ik kan niet meer bijbel lezen. Ik snap het niet, ik begrijp de taal niet, ik weet niet wat ik ermee moet. En ja, als je de bijbel niet meer leest, dan doet het er ook nog maar nauwelijks toe of je de bijbel ziet als een menselijk boek of een goddelijk boek. Het blijft dan vooral een *gesloten* boek.

Hier en daar wordt de bijbel gelezen aan tafel. Hier en daar lezen ouders en grootouders voor uit een kinderbijbel. Een enkeling leest de bijbel in persoonlijke meditatie of stille tijd. Maar voor steeds meer mensen gaat de bijbel alleen nog open op zondag, in de kerk. En dat is jammer. Want wat er in de kerk

gebeurt, kan ook thuis gebeuren, namelijk: *God ontmoeten!* Dat is de reden dat de bijbel opengaat in de kerk: we willen God ontmoeten. Dat is de reden dat we bidden om de leiding van de Heilige Geest: we willen God ontmoeten. En dat is de reden dat in de protestantse kerk de preek zo centraal staat: omdat we geloven dat we lezend, biddend, studierend God ontmoeten in de bijbel. Nee, daarmee is niet gezegd dat de bijbel een goddelijk boek is of niet. Maar daarmee is wel gezegd dat we van de bijbel geloven dat we daarin God ontmoeten.

Het doet me denken aan onze eerste lezing, Genesis 18. Is het u opgevallen hoe de verteller daar steeds wisselt van onderwerp? *Wie* ontmoet Abraham daar eigenlijk? Het begint met de woorden '*De HEER* verscheen opnieuw aan Abraham', maar vervolgens gaat het over *drie mannen* en over één van die drie die dan de vragen stelt. En dan plotseling weer, in vers 13: '*de HEER* zei tegen Abraham'. Maar aan het eind staat er weer: 'toen de mannen verder gingen'...

Het verhaal geeft geen uitsluitsel hoe het zit. Het zijn drie mannen en in die drie mannen ontmoet Abraham de HEER. Het verhaal legt niet uit hoe het zit - het doet er kennelijk niet toe. Het zijn 'gewoon' drie mannen, die langs komen, die honger hebben en zweterige voeten... en tegelijk is het 'de Heer'! Maar zo gewoon is het voor Abraham niet dat er drie mannen komen - hij put zich uit in gastvrijheid. Hij heet ze van harte welkom. En dan ontmoet hij in die drie mannen de HEER. Zo is ook de bijbel een 'gewoon' door eeltige mensenhanden geschreven boek, waarin we de menselijke sporen goed kunnen vinden. Maar wie zich daarvoor openstelt, wie werkelijk wil ontmoeten zal daarin de HEER ontmoeten en Gods stem horen. We kunnen het net zo min ontraadselen als het verhaal van Abraham, maar we geloven wel dat het zo is.

*

De vraag is nu: hoe gaat dat dan? Hoe horen we in die *menselijke woorden* van de bijbel nou *Gods stem*? Laat ik u vandaag, op Bijbelzondag, gewoon eens meenemen in het proces van het lezen van de bijbel in de voorbereiding van een preek. *Drie stappen* zetten we in het lezen van de bijbel - één voor één.

Stap 1: begrijpen we de woorden, de zinnen, de grammatica? Snappen we wat er staat?

Stap 2: begrijpen we wat de oorspronkelijke schrijver wilde vertellen?

Stap 3: wat betekenen de woorden voor ons, hier en nu?

Stap 1 - We lezen de woorden en herlezen ze en stellen onszelf de vraag: begrijp ik de woorden? Begrijp ik wat er staat, grammaticaal? De bijbel is immers een vertaald boek uit vreemde oude talen, het is een oud boek - minimaal 2000 jaar oud! -, het is een boek uit het Middenoosten, een cultuur die de onze niet is. Het

is een moeilijk boek waarover al 2000 jaar wordt nagedacht en geschreven. Dus is het heel goed mogelijk dat je eenvoudigweg niet *begrijpt* wat er staat - en wie de woorden niet begrijpt, zal nooit toekomen aan de vraag wat het *betekent*...

Laten we het maar gewoon eens doen. We lezen vanmorgen Lucas 18. Wat komen we tegen? Veel moeilijke woorden staan er niet in. Wat opvalt is dat de tollenaar zich op de borst slaat - dat lijkt op een gebaar van trots (denk aan Emiel Ratelband), maar het is in werkelijkheid - zoals u vast al veel vaker is verteld - een gebaar van spijt en berouw. Dan begrijpen we de tollenaar.

Maar verder kennen we de Farizeeër, kennen we de tollenaar, we weten de betekenis van de woorden 'zondaar', 'genadig' en 'rechtvaardige', we weten de 'tienden' zijn en wat vasten is. De farizeeër kennen we als een onwaarachtige huichelaar, die van buiten vroom doet, maar vanbinnen er niets van meent. We kennen de tollenaar als het voorbeeld van de zondaar waarmee het toch nog goed komt. Uiteindelijk kunnen we er dan niet zoveel nieuws in lezen: daar zijn weer, de hoogmoedige, onechte farizeeër en de berouwvolle, oprechte tollenaar.

De stappen *twee* en *drie* zijn dan niet zo moeilijk: Lucas lijkt voor de zoveelste keer de onoprechtheid van de Farizeeën te hekelen en de lezers op te roepen vooral eerlijk en oprecht te zijn en te doen als de tollenaar: berouw hebben. Dat is dan ook de betekenis voor ons vandaag... Klaar. *Appeltje, eitje*.

Maar laten we eens goed kijken - hebben we die begrippen werkelijk begrepen? Wat was een farizeeër? Wat was een tollenaar? Beseffen we wel goed dat de Farizeeër degene is die zijn hele leven in dienst stelt van de godsdienst, de tempeldienst en het bestuderen van de bijbel? De farizeeër is de gelovige die alles opzij zet voor zijn godsdienstige verplichtingen. En er is geen enkele reden om zomaar te gaan twijfelen aan de ernst van deze mensen - het zijn *voorbeeld-gelovigen*. Dat zouden ze nog zijn!

En de tollenaar is de *verrader*, iemand die heult met de vijand en er ook nog zijn geld mee verdient: hij int de belastingen voor de Romeinse overheerser van de Joodse onderdanen. Ik denk dat het niet overdreven is als we zeggen: het zijn de NSB-ers van die tijd. Het zijn 'yuppen die over lijken gaan', die de belangen van hun eigen landgenoten opofferen aan het grotere economische belang en aan hun eigen rijkdom. Het zijn mensen waar destijds - volledig terecht! - geen enkele sympathie voor bestond. Dat zou nu niet anders zijn. Wij zouden ons ook nu duizend keer liever identificeren met de Farizeeër dan met de tollenaar.

Als we dat weten lezen we misschien toch wat anders. De Farizeeër wordt hier niet belachelijk gemaakt, maar getekend in al zijn ernst: hij weet zich afhankelijk van God, want hij dankt God voor wat hij heeft en wat hij is. Daarin

wordt ook duidelijk dat hij er niet de kantjes van afloopt, want niet alleen doet hij alles wat geboden wordt (bidden, vasten, tienden geven) maar zelfs meer dan dat! En *uitgerkend* hij gaat met lege handen naar huis! Dat de tollenaar op zijn berouwvolle gebed nog wordt vergeven, akkoord - hij heeft spijt en dat is terecht ook, want hij deed hele foute dingen! Maar waarom zegt Jezus dat de Farizeeër niet gerechtvaardigd naar huis gaat? Dat lijkt vreemd, onnodig shockerend en ontzettend onterecht.

Kijk, nu zijn we bij de vragen die ons verder helpen. Dat is de winst van de *eerste stap*: door heel goed te kijken naar de betekenis van de woorden, en naar de figuren die worden geschilderd, komen we voorbij onze eerste indruk. En nu maken we de *tweede stap*: wat wil *Lucas* hiermee vertellen? Want dit gedeelte maakt deel uit van een evangelie en Lucas heeft zijn eigen boodschap.

Ook dat is een belangrijke stap, die voortkomt vanuit het besef dat de bijbel een boek is dat door mensen is geschreven. Niet de ene tekst aan de andere rijgen, maar elke schrijver zijn eigen verhaal laten vertellen - hen niet in de rede vallen, maar zorgvuldig luisteren. Dat is een kwestie van fatsoen en van gastvrijheid, je valt je gasten niet steeds in de rede. Dat leren we van Abraham.

Wat wil Lucas hier vertellen? We kunnen er nu niet uitgebreid op in gaan - ik daag u uit om zelf thuis daar eens naar op zoek te gaan. Wat we doen is dit: we lezen de perikoop die eraan vooraf gaat en die er op volgt. We lezen het gedeelte in verband. En als je het goed wilt doen, lees je het hele evangelie daar omheen. Verschillende dingen zullen je dan opvallen bij Lucas, en ik noem er vanmorgen slecht één: Lucas wil steeds weer laten merken dat het Koninkrijk van God niet aan onze verwachtingen voldoet. Steeds weer zet hij ons op het verkeerde been en laat ons schrikken door *achter* de dingen te kijken. Lees het gedeelte maar eens dat hieraan vooraf gaat: God wordt vergeleken met een *omkoopbare rechter*. Vreemd! En het gedeelte dat volgt op ons verhaal gaat over baby-tjes die bij Jezus worden gebracht en plotseling worden verheven tot voorbeelden. Vreemd! Steeds weer die schok, steeds weer die onverwachte andere kant!

Wat is in deze tekst het onverwachte? Niet dat een berouwvolle tollenaar door God als gerechtvaardigd naar huis gaat. Dat is namelijk de boodschap van de hele bijbel: wie berouw heeft en vergeving vraagt, mag er op vertrouwen dat ook te ontvangen - zelfs een verachtelijke tollenaar! Nee, de verrassing is dat de vrome farizeeër *niet* als rechtvaardige wordt gezien. Wij mogen gewend zijn aan de veroordeling van de Farizeeër, maar toen Lucas dat schreef was het beslist niet vanzelfsprekend - misschien zelfs wel *not done!*

Kunnen wij die schok nog meevoelen? Het zou de *derde stap* zijn. Na alle voorwerk is het de moeilijkste stap. Het is de stap waar we de minste controle

over hebben. Het is de stap waarbij de drie mannen bij Abraham plotseling niet meer drie mannen zijn, maar de HEER zelf! Het is de stap dat we niet meer met grammatica en historische verbanden bezig zijn, maar waarin we plotseling persoonlijk worden aangesproken door God. Willen we dat? Durven we dat?

De vraag is dan: wie zijn *wij* in dit verhaal? Zijn wij de NSB-er? Zijn wij de nietsontziende yup die spijt heeft? Zijn wij de verraders die gaan voor eigen profijt? *Of* zijn wij de gelovige die zijn best doet een goed christen te zijn? Zijn wij de kerkgangers die danken voor wat we ontvangen hebben, voor wat we zijn? Wij danken toch ook voor de bevoorrechte positie die wij hebben ten opzichte van de armen, de genade dat we nog geloven en nog bij de kerk zijn? Wij zijn toch ook blij dat we niet zijn zoals de anderen, die er allemaal niets meer mee doen? Wij doen toch ook ons best om zo goed mogelijk onze plichten te vervullen? Laat ik het maar bij mijzelf houden: ik ben eerder de Farizeeër dan de tollenaar in dit verhaal!

De berouwvolle tollenaar ging naar huis ‘als iemand die rechtvaardig is in de ogen van God, maar de ander - *en dat ben ik dus!* -, de ander niet! Waarom niet? Jezus zegt: ‘wie zichzelf verhoogt zal vernederd worden en wie zichzelf vernedert zal verhoogd worden’. Het verschil zit dus niet in het berouw of in de oprechtheid - het verschil is *de plek die je inneemt ten opzichte van de ander!*

Wie meent dat de ander maar de eerste stap moet zetten, verhoogt zichzelf. Wie meent dat de kerkverlaters nageroepen moeten worden dat ze ons in steek laten, verhoogt zichzelf. Wie denkt dat anderen het fout hebben gedaan, anderen schuld hebben aan de verloedering van de maatschappij, de kerkverlating, de opwarming van de aarde, die verhoogt zichzelf. Wie durft te oordelen over goede en slechte theologie, goede en slechte preken, goede of slechte kerken, verhoogt zichzelf.

Maar wie zichzelf werkelijk ontmoet en in het diepst van zijn ziel durft te kijken, zal geen reden vinden om zichzelf te verhogen. Wie dienstbaar wil zijn aan de vreemdeling die langs komt, verhoogt de *ander*. Wie gastvrijheid wil betonen, verhoogt de *ander*. Wie met het Onze Vader kan bidden ‘vergeef ons *onze* schuld’, die neemt de *laagste* plaats in...

Ik sluit af. De bijbel is open gegaan. Is het een menselijk boek? Is het een goddelijk boek? Ik hoop dat we de HEER hebben ontmoet, dat we *Gods stem* hebben gehoord, tot ons persoonlijk gericht: ‘wie zichzelf verhoogt zal vernederd worden, maar wie zichzelf vernedert zal verhoogd worden’.

Amen